

ФІЛОСОФІЯ

УДК 130.2: 316. 324. 8

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.10>

Бакуменко Олександр Вікторович,
аспірант кафедри філософії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
orcid.org/0009-0001-4569-9893
oleksandr.bakumenko@gmail.com

МОДИФІКАЦІЇ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В КУЛЬТУРІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Статтю присвячено дослідженню модифікацій технічної творчості в оптиці постіндустріального суспільства. особливу увагу приділено розгляду проблеми відчуження результату і продукту технічної творчості від людини. Показано, що соціокультурні трансформації постіндустріального суспільства торкаються всіх сфер матеріальної і духовної культури. У культурі постіндустріального суспільства створюються рамкові умови для порушення балансу між *homo faber* та *homo creator*, які вже не доповнюють одне одного, а вступають в суперечку. Особливо це торкається технічної творчості у сфері новітніх інформаційних технологій де створюється ілюзія, що суб'єкт технічної творчості вже немає нічого спільного зі своїм витвором. Перенасиченість інноваційними оновленнями та висока технологічність світу повсякденності сучасної людини призводить до принципового нерозуміння онтологічних основ удосконалення людської природи, в сенсі коментаторської філософської антропології та коментаторської педагогіки, як творчого самоздійснення людини, зводиться до слідування алгоритмам та механічного набуття навичок для виживання у світі «техне». У статті доводиться, що як здійснення людиною життєтворчості в модусах ейфорії від технічних інновацій, так і моделювання життєвих стратегій на засадах технофобії, є однаково руйнівним для людини. Адже вона втрачає орієнтири у просторі високотехнологічного світу, порушуючи баланс між творчою адаптацією та примусом дресури або запереченням її боязну технічних інновацій. Проаналізовані ризики та можливі наслідки виходу технічної творчості за межі встановлені етикою відповідальності, особливо у сфері штучного інтелекту, а також визначено амбівалентність технічної творчості в оптиках війни і миру.

Ключові слова: технічна творчість, технологічність, ШІ, технології, антропотехніки, *homo faber*, *homo creator*, комунікація, життєтворчість, постіндустріальне суспільство.

Bakumenko Oleksandr,
Postgraduate Student at the Department of Philosophy
H. S. Skovoroda Harkiv National Pedagogical University
orcid.org/0009-0001-4569-9893
oleksandr.bakumenko@gmail.com

MODIFICATIONS OF TECHNICAL CREATIVITY IN THE CULTURE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY

The article is dedicated to the exploration of modifications of technical creativity in the context of post-industrial society. Special attention is given to the examination of the issue of alienation of the result and product of technical creativity from the individual. It is demonstrated that the sociocultural transformations of post-industrial society affect all spheres of material and spiritual culture. In the culture of post-industrial society, framework conditions are established that disrupt the balance between *homo faber* and *homo creator*, which no longer complement each other, but rather clash. This is especially relevant in the realm of advanced information technologies, where an illusion is created that the subject of technical creativity has nothing in common with their creation.

The saturation with innovative updates and the high technological nature of the everyday world of modern individuals leads to a fundamental misunderstanding of the ontological foundations of human improvement. In

the sense of commentary-based philosophical anthropology and commentary-based pedagogy, the act of creative self-realization of individuals is reduced to following algorithms and mechanically acquiring skills for survival in the world of “techne”.

The article argues that both the realization of life-creating potential in the modes of euphoria from technical innovations and the modeling of life strategies based on technophobia are equally destructive for humans. This is because they lose their bearings in the space of the high-tech world, disrupting the balance between creative adaptation and the compulsion of training or the denial of their fear of technical innovations.

The risks and possible consequences of technical creativity surpassing the established ethical boundaries are analyzed, particularly in the field of artificial intelligence. The ambivalence of technical creativity in the perspectives of war and peace is also identified.

Key words: technical creativity, technological nature, AI, technologies, anthropotechnology, homo faber, homo creator, communication, life-creation, post-industrial society.

Постановка проблеми та її актуальність. Простір самореалізації технічної творчості у постіндустріальних соціокультурних трансформаціях принципово відрізняється від форм її саморепрезентації починаючи з Античності. Ці зрушення були помітні ще у добу становлення індустріального суспільства, коли результати технічної творчості пов’язувалися з ім’ям автора та закріплювалися, так само як і у площині духовної культури. З одного боку посилюється зв’язок між суб’єктом технічної творчості та уречевленим результатом його ідей, з іншого – саме таке закріплення сприяє відчуженню технічної творчості, але не стільки від її суб’єкта скільки від людини у її філософському розумінні, бо homo faber та homo creator вступають у суперечку між собою.

Особливо це стосується винаходів у сфері новітніх інформаційних технологій. Вони вже не торкаються удосконалення людської природи, що розкривається у дискурсах компенсаторської філософської антропології, а перетворюється на програми створення за аналоговим принципом людиноподібного оформлення штучного інтелекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика творчої самореалізації людини є міждисциплінарною та належить до гостроактуальних у педагогічних, психологічних, мистецьких, культурологічних та філософських дискурсах. Проблема творчості, починаючи з Платона, є наскрізною для західної філософської думки та набуває особливого інтересу серед сучасних дослідників, зокрема українських – це праці В. Моляко, С. Кримського, М. Поповича, Н. Хамітова, М. Култаєвої, А. Єрмоленка, А. Тарара, Б. Новікова та інші.

Мета дослідження полягає у виявленні модифікацій технічної творчості в оптиці

постіндустріального суспільства, а також особливу увагу приділено дослідженню проблеми відчуження результату і продукту технічної творчості від людини-творця.

Виклад основного матеріалу. Світ повсякденності людини постіндустріального суспільства є перенасичений постійним технологічним оновленням. Безліч інноваційних пропозицій «світу техне» досить часто призводять до розбалансування життєвого простору людини, спричинюючи або психоз гонитви, або його відверте заперечення. У будь-якому випадку техніка і технології міцно вкоренилися в буттєвість сучасної людини, що в свою чергу змінює її життєві та соціокультурні запити. Серед яких, облаштування домівки у віртуальному просторі інформаційного суспільства. Сама людина змінюється під цим впливом, вона приділяє більше уваги технічним проблемам свого існування і самоствердження. Це знаходить прояв у поверненні інтересу до ритуалів, повтореннях того, що називалося в Античності mechane. Розглянемо ці проблеми дещо детальніше.

Технічна творчість, суб’єктом якої є homo creator, неподільно пов’язана з винаходами, відкриттями абсолютно нового або інноваційною модернізацією чогось звичайного та очевидного. В цьому сенсі технічна творчість є мистецтвом, яке органічно поєднує естетичне, інноваційне й функціонально-практичне «начало» будь-якої речі. Адже, всі штучні речі, що оточують людину, її «штучна домівка» у її практично-прикладному значенні є результатом її технічної творчості. Саме тому, головне для людини homo creator – amechane, тобто позбутися звичок. Цю проблематику розглядає П. Слотердайк, звертаючись до сутнісної характеристики цього типу людини, він пише: «Вони опікуються тим, щоб культурний час був часом духовних зразків» (Слотердайк,

2015, с. 99). Людина *homo creator* перетворює світ, відповідно до своїх творчих інтенцій, в процесі такої активно-творчої діяльності змінюється й сама. Процес підготовки до так званого творчого прозріння може тривати роками, а може відбутися відразу, але у будь-якому випадку механізм творчої діяльності працює однаково: надихаючись внутрішніми неусвідомленими поштовхами, відчуває миттєвий сплеск чуттєвої або інтелектуальної інтуїції, продукує ідеї. В цьому полягає найважливіший момент – відкриття, коли продукт творчої діяльності відділяється від творця, живе самостійним життям. Створення нового потребує свободи творчості, особливо важливою ця умова є для науково-технічної творчості, яка не може здійснитися, якщо винахідник знаходиться у полоні визнаних догм. В цьому проявляються певний парадокс здійснення технічної творчості. З одного боку, для свого ефективного функціонування повинна здійснюватися у відповідності до суспільному запиту та духу часу, з іншого – технічна творчість продукує інновації та завжди випереджає час.

Однак, у сучасних тенденціях і програмах навпаки наголошується необхідність вироблення цих звичок і відбувається стереотипізація поведінки людини, «яка зайнялась експлікацією лінощів в собі» (Слотердайк, 2015, с. 100). Навіть у філософсько-педагогічному чи освітньому дискурсі накреслюється значення, що найважливішим моментом є технологія – технологія навчання, технологія життєтворчості, технологія успіху. Через це сучасна людина втрачає здатність до креативного мислення та творчості, перетворюючись на пасивного «дресированого» споживача. Особливо це дається взнаки в культурі домогосподарювання. Дійсно, технічні винаходи знаходять своє місце, полегшуючи життєдіяльність людини у просторі повсякденності. Однак за межами цього простору людина вже не знає, які функції несуть продукти технічної творчості. Саме тут, варто звернутися до методологічного потенціалу антропотехніки, тобто «обернути силу повторення проти повторення» (Слотердайк, 2015, с. 102). Як слушно наголошує П. Слотердайк: «Як тільки усвідомлюється одержимість програмами, що їхній перебіг відбувається сам по собі, – афектами, звичками, уявленнями, – настає час для вживання заходів проти такої одержимості» (Слотердайк, 2015, с. 102).

Загальновідомо, що саме технічна творчість привнесла зміни в онтологію, простір і час, навіть біографічний час, завдяки індустріалізації та розвитку промислових технологій у соціальній свідомості сформувалося розуміння вільного часу, що в свою чергу, вплинуло на розширення простору для сфери дозвілля у ХУІІІ–ХІХ ст. Відкриття у 1825 році залізниці, яке стало можливим завдяки технічному прогресу, назавжди змінило уявлення про простір і час, змінюючи хронотоп людського буття. За слушною думкою Б. Новікова, саме «творчість сприяє зміцненню соціальної інтеграції та взаєморозуміння між людьми, що є необхідною умовою для розвитку гармонійного суспільства» (Новіков, 2023, с. 15). Однак, чим більш технологічно ускладненим є світ, тим точніше він скерований стрілкою механічного годинника, який, згідно слушного твердження Т. Вюллера, гомогенізує час як кількісно так і якісно. Він пише: «конструктори механічних годинників винайшли кількісний, гомогенний потік універсального часу чи ці годинники послужили для того, щоб вивести на світло власний час природи» (Вюллер, 2018, с. 47), водночас порушує фундаментальне питання синхронізації між винаходом та винахідником, а також, як відбувається відчуження суб'єкту технічної творчості від уречевленого результату його ідей, який в свою чергу виступає джерелом натхнення для нових відкриттів.

Технічна творчість по своїй суті є вільною вона випереджає час та продукує інновації, які саме й потрапляють під підозру, започатковуючи дискурс про прийняття чи не прийняття нового технологічного знання. В залежності від рівня культури комунікації у суспільстві залежить й рівень прийняття результатів технічної творчості, який може змінюватися від активного (ейфорійне прийняття інновацій) до пасивного спостереження й навіть агресивного заперечення прогресу технологій. Безперечно, чим більш комунікативно налаштоване суспільство, тим більше свободи має технічна творчість, відповідно й шанси втілення її в різноманітних віртуальних проектах або матеріальних артефактах значно зростають. Суспільна релевантність технічної творчості встановлюється у відповідності до рівня культурного, соціального та економічного прогресу та визначається запитом суспільства на технологічний

розвиток. Як приклад, глобальний запит на мобільні телефони стимулює їх постійне технологічне оновлення та модифікацію.

Об'єднання науки і технології відіграло важливу роль у переході людства до нової суспільної фази взаємодії з технологічними інноваціями, так званої – неотехнічної (Л. Мамфорд). Прискорюючи технічний прогрес, промислові і аграрні революції призвели до перегляду антропологічних факторів. Оскільки людина по своїй природі схильна робити помилки, то людина *homo faber*, навіть не зважаючи на всю свою майстерність, не застрахована, наприклад, від втоми, в наслідок якої відбувається зменшення уваги, або від будь-яких інших антропологічних та соціальних чинників, які призводять до помилок. На противагу людині «правильно налаштовані й незношені машини майже нездатні помилятися...майже гарантують досконалість та узгодженість своєї продукції» (Вінчестер, 2019, с. 127).

Заміна людини-ремісника мануфактурними машинами та їх модифікації у високо технологічних механізми у пізньоіндустріальну еру, а також тривала адаптація людини до технологій, призводять до порушення сутнісного балансу між *homo faber* та *homo creator*. Це дається взнаки у постіндустріальному суспільстві, коли стають майже ексклюзивними професії, які були досить поширеними в індустріальному суспільстві. Зокрема, такі робітничі професії як електрик, сантехнік, столяр тощо, тим самим збільшується суспільний попит на ремісників, здорожують надавані ними послуги і, відповідно, збільшується їх статус у суспільстві (переважно у країнах Єврозоюзу). Водночас з цим, професії, які базуються на технічній творчості, втрачають популярність, їхній статус знижується до рівня таких творчих професій як композитор, поет, письменник, тобто відбувається відчуження. Технічна творчість набуває специфічного розуміння як творіння перш за все заради власного процесу творіння. Щороку велика кількість технічних пропозицій отримують патенти, але так і залишаються у категорії так званого «патент в ящик столу». Дійсно, у сучасному світі досить складно винайти щось принципово нове. Технічна творчість переважно здійснюється як удосконалення винайденого раніше. Фактично відбувається зниження пізнавальної активності та творчої дії

суб'єкта технічної творчості, як першооснови технічних винаходів та продукування інновацій. Проте посилюється благоговіння людини перед технологічними та технічними маркерами та їх продукування у життєвому просторі. Людина постіндустріального суспільства не уявляє себе без того комфорту і зручності, який встановлюється за допомогою технічних пристроїв. Залежність людини від споживання технологій викликає певні занепокоєння, зокрема, К. Смайт пише: «Ми перетворилися на технологічних людей. Ми більше не можемо з точністю визначити, хто ми є без використання технологій як посередника між нами та навколишнім світом» (Смайт, 2021, с. 99). Водночас у цьому контексті важливо наголосити на тому, що балансування на межі між реальним і віртуальним світами потребує від людини не тільки високотехнологічних пристроїв, але й вправності акробата (П. Слотердайк).

Характерною ознакою інформаційної ери є надвисокий ступінь використання технологій, особливо технологій ІІІ. Незважаючи на той факт, що саме поняття ІІІ є досить розмитим, а у сфері технічної творчості воно взагалі не розглядається, бо створюється ілюзія, що начебто штучний інтелект нічого немає спільного зі своїм технічним і технологічним підґрунтям, спричинює радикальні зміни у суспільному бутті. Так, Кен Вілбер, аналізуючи проблему наступу штучного інтелекту на ті сфери де була задіяна людська праця, виказує невтішні прогнози: соціальний комфорт людини, праця якої буде замінена технологіями, опиниться під загрозою (Вілбер, 2019, с. 43). Помітною ознакою технологічного розвитку є продукування соціальної та економічної нерівності на планетарному рівні. Крім того, етична догма – використовувати технології виключно у гуманістичному розумінні набуває поширення у дискурсі поміркованого та обмеженого споживання. Безперечно, врахування гуманістичного потенціалу технічної творчості у культурно-освітніх проектах постіндустріального суспільства значно посилить розуміння особистісної відповідальності творців за результати власної технічної творчості.

Наостанок хочу зауважити, що війна в Україні показала наскільки жахливими та уразливими можуть бути такі винаходи.

Висновки. Висока технологічність та переважаність інноваційними пропозиціями,

є тими специфічними умовами, в яких відбувається самореалізація та творче самоздійснення людини, яке досить часто зводиться до слідування алгоритмам та механічного набуття навичок для виживання у світі «техне». Особливо це торкається технічної творчості у сфері новітніх інформаційних технологій де створюється ілюзія, що суб'єкт технічної творчості вже немає нічого спільного зі своїм витвором. Як наслідок, відбувається порушення балансу між *homo faber* та *homo creator*, які вже не доповнюють одне одного, а вступають в суперечку, що призводить до зниження творчої активності у суб'єкта технічної творчості. Встановлення та утримання синергії між технічною творчістю та її речовим

здійсненням є важливою умовою практичної реалізації технічної творчості. Розглянуті модифікації технічної творчості у постіндустріальну добу переконують в тому, що культурно-гуманістична програма удосконалення людської природи відсувається на задній план навіть в освітніх практиках. Війна в Україні наочно показала наскільки жахливими та уразливими є технічні винаходи у військовій сфері.

Таким чином, технічна творчість є вагомим різновидом суспільно корисної діяльності, між тим постійно вимушена проходити тест на свою суспільну доцільність у комунікативних практиках сучасного суспільства, орієнтуючись на дискурси етики відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Вілбер К. (2019). Трамп і епоха постправди / Пер. з англ. М. Климчука. Львів : Видавництво Terra Incognita. 136 с.
2. Вінчестер С. (2019). Перфекціоністи. Як інженери створили сучасний світ / Пер. з англ. Є. Даскал. Харків : Віват. 448 с.
3. Вюллер Т. (2018). Що таке час / Пер з норвезьк. Київ : Ніка-Центр ; Львів: Видавництво Анетти Антоненко. 160 с.
4. Култаєва М. Д. (2014). Антропотехнічний поворот та його соціально-філософські та філософсько-освітні імплікації у теоретичних розвідках П. Слотердайка. *Філософія освіти*. № 1 (14). С 54–75.
5. Новіков Б. В., Потіщук О. О., Бубон Т. В. (2023). Творчий потенціал людини як рушійна сила розвитку сучасного суспільства. *Освітній дискурс*. № 43 (1–3). С. 7–16.
6. Пилипенко С. (2020). Людина в епоху технологічних зсувів: у пошуках опертя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. Випуск 61. С. 82–89.
7. Слотердаjk П. (2015). Ти мусиш змінити своє життя (уривки з твору) ; пер. з нім. М. Култаєвої. *Філософська думка*. № 2. С. 95–106.
8. Смайт К. (2021). Цілісне життя планети: возз'єднання землі, історії, тіла та розуму / Пер. з англ. О. Самоїленко. Київ : Ніка-Центр. 208 с.

References:

1. Vilber K. (2019). Tramp i epokha postpravdy [Trump and the post-truth era] / Per. z anhl. M. Klymchuka. Lviv : Vydavnytstvo Terra Incognita. 136 s. [in Ukrainian].
2. Vinchester S. (2019). Perfektsionisty. Yak inzheneri stvorily suchasnyi svit [Perfectionists. How engineers created the modern world] / Per. z anhl. Ye. Daskal. Kharkiv : Vivat. 448 s. [in Ukrainian].
3. Viuller T. (2018). Shcho take chas [What is time?] / Per z norvez. Kyiv. : Nika-Tsentr ; Lviv : Vydavnytstvo Anetty Antonenko. 160 s. [in Ukrainian].
4. Kultayeva M. D. (2014). Antropotekhnichni povorot ta yoho sotsialno-filosofski ta filosofsko-osvitni implikatsii u teoretychnykh rozvidkakh P. Sloterdaika [Antropotekhnichni povorot ta yoho sotsialno-filosofski ta filosofsko-osvitni implikatsii u teoretychnykh rozvidkakh P. Sloterdaika]. *Filosofia osvity*. 2014. № 1 (14). S 54–75. [in Ukrainian].
5. Novikov B. V., Potoshchuk O. O., Bubon T. V. (2023). Tvorchyi potentsial liudyny yak rushiina syla rozvytku suchasnoho suspilstva [Human creative potential as a driving force for the development of modern society]. *Osvitnii diskurs*. № 43 (1–3). S. 7–6 [in Ukrainian].
6. Pylypenko S. (2020). Liudyna v epokhu tekhnolohichnykh zsudiv: u poshukakh opertia [Man in the era of technological advances: in search of support]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya «Teoriia kultury i filosofia nauky»*. Vypusk 61. S. 82–89 [in Ukrainian].
7. Sloterdaik P. (2015). Ty musysh zminyty svoje zhyttia (uryvky z tvoruu) [You have to change your life (excerpt from the work)]; per. z nim. M. Kultayeva. *Filosofska dumka*. № 2. S. 95–106 [in Ukrainian].
8. Smaik K. (2021). Tsilisne zhyttia planety: vozz'iednannia zemli, istorii, tila ta rozumu [Whole planet life: reuniting earth, history, body, and mind] / Per. z anhl. O. Samoilenko. Kyiv : Nika-Tsentr. 208 s. [in Ukrainian].